

Фатэктар Крычаўшчыны

Кіраўнік праекта і рэдактар
Андрэй Кузьмін

Кампутарны набор матэрыялаў
Леанід Скараходаў

Мастацкае афармленне

Кацярына Яленская

Вёрстка і дызайн

Сяргей Грышын

Карэктар

Ганна Аўсеенка

© Крычаўскае культурна-асветніцкае
грамадскае аб'яднанне «Кантакт-цэнтр»

Падпісана ў друк 26.07.2000. Фармат 148x210. Папера
афсетная. Гарнітура ArtsansC. Мова -- беларуская.
Наклад 200 асобнікаў.

Крычаўскае культурна-асветніцкае грамадскае аб'яднанне
«Кантакт-цэнтр». 213500, Магілёўская вобл., г. Крычаў, пр.
Камсамольскі, 1а.

Друк: Віцебскае аддзяленне Фонда ім. Льва Сапегі

фатэктар крычаўшчыны

❁ крычаў 2000 ❁

Кіраўнік праекта выказвае падзяку за дапамогу ў стварэнні і выпуске кнігі

**Крычаўскаму
культурна-асветніцкаму грамадскаму
аб'яднанню
«Кантакт-цэнтр»**

**Маладзёжнаму інфармацыйнаму
цэнтру (г. Мінск)**

Асобная падзяка
**настаўніцы беларускай мовы і
літаратуры Сакольніцкай сярэдняй
школы**

Ямельянавай С.С.

Уступнае слова

Крычаўшчына, якая знаходзіцца на самым усходзе краіны, літаральна на мяжы з Расіяй, заўсёды была ў зоне татальнага прарасійскага ўплыву. Нягледзячы на тое, што Крычаў мае вялікую, шматвекавую гісторыю і з'яўляецца сапраўдным беларускім горадам, тут амаль ніколі не рабілася нічога, што магло б адрадыць дух беларускасці, замацаваць гістарычную памяць. Тут амаль не вяліся даследванні фальклору, розных мясцовых звычаяў і абрадаў, мясцовай мовы, словам, усяго таго, што адрознівае Крычаўшчыну не толькі ад іншых месцаў Беларусі, але і ад астатняга свету.

Раз-пораз даводзіцца сустракацца з фальклорнымі праявамі старажытнага жыцця Крычава, сапраўднымі перламі народнай творчасці. Сутычкі з рознымі

прымаўкамі, песнямі, абрадамі, адбываюцца падчас народных святаў, на вяселлях, пахаваннях, проста ў жыцці. На жаль, сёння ўсё менш і менш даводзіцца чуць штосьці такое, што можна назваць тыпова крычаўскім фальклорам, характэрным толькі для тутэйшых жыхароў. Інфармацыйную прастору, а праз яе і думкі Крычаўшчыны, запоўнілі словы і думкі з усёй Зямлі і, канешне ж, у першую чаргу, з Расіі. Мы паступова губляемся ў сусвеце, губляем тое, што дапамагае кожнаму народу ісці праз жыццё, і, можа здарыцца, згубім сябе канчаткова і незваротна.

Гэта невялічкая брашура — сціплая спроба знайсці хоць крохі таго, за што яшчэ можна захапіцца, каб не зваліцца ў бездань гісторыі і не прапасці назаўсёды для нашчадкаў, для сябе.

Ад складальнікаў

Абрад «Казанская свяча»

У вёсцы Хацілавічы Крычаўскага раёна даўно існуе абрад «Казанская свяча». Адзначаецца гэта свята 21 ліпеня. У гэты дзень у царкве ідзе служэнне (звязваецца са святкаваннем казанскага абраза Божай Маці). Цяпер жа гэта свята мала ў чым набліжана да царкоўнага, хаця пэўная сувязь тут ёсць. Вось як тлумачыць узнікненне гэтага абрада жыхарка вёскі Аўдзеева Марыя Дзмітрыеўна: «Пачалі святкаваць гэты абрад яшчэ ў незапамятныя часы. Выдалася тады вельмі гарачае лета: ні хмурынкі, ні дажджынкі. Падыходзіў час жніва, а задуха стаяла страшная, усё

сухое. Вось і вырашылі жыхары нашай вёскі прасіць літасці і дапамогі ў Бога. Скінуліся яны па 10 капеек, купілі свечку ды іконку, асвяцілі іх у царкве. Потым сабраліся ў хаце аднаго з вяскоўцаў і пачалі прасіць дапамогі ў гэтай свячы. Ад гэтага ці не, толькі пайшоў на наступны дзень дождж вялікі, напайў зямлю, збажыну. Усё кругом ажыло, і пакляліся людзі, ці як у нас кажуць — абракліся, кожны год ушаноўваць Казанскую Божую мацер і частаваць свячу. Людзей, якія прымаюць удзел у абрадзе, называюць «братчыкамі». Свячу і іконку кожны год пераносяць з

хаты ў хату праз дарогу (мінуючы адзін дом). Свяча цэлы год захоўваецца ў гаспадароў.

Гэты абрад звычайна адзначаецца 3-4 дні.

У першы дзень, ці дакладней вечар (20 ліпеня), у доме гаспадароў, дзе захоўвалася свяча, збіраюцца самыя блізкія, родзічы. Яны «надсукваюць» свячу, гэта значыць робяць яе вышэйшай і таўсцейшай. Вышыня свячы прыкладна 50 сантыметраў. Нарошчваюць свячу пры дапамозе воска. Гаспадыня частуе ўсіх прысутных.

Асноўны дзень свята.

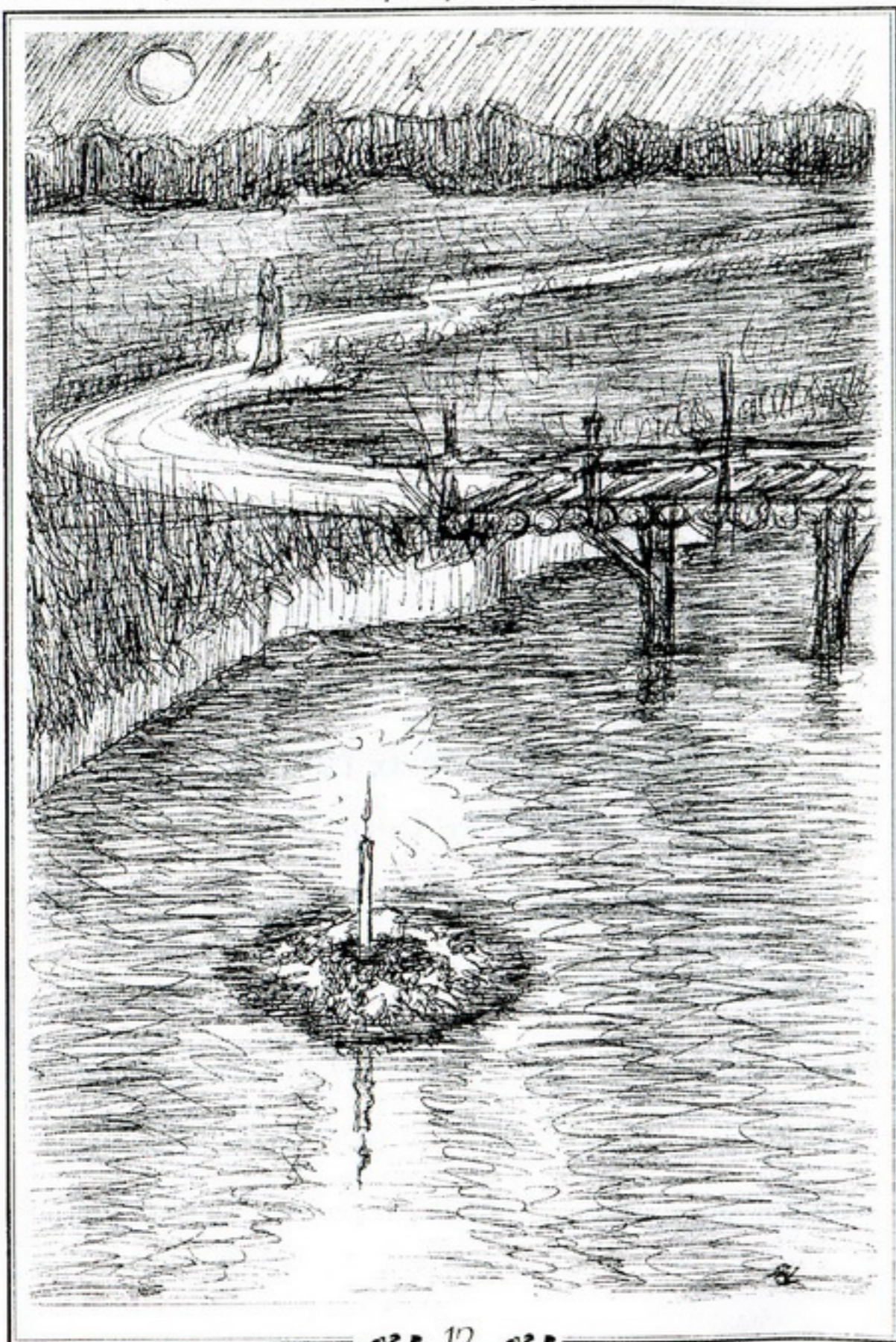
Свята пачынаецца бліжэй да вечара, калі людзі паробяць усе справы па гаспадарцы. Госці рассаджваюцца за сталом на якім стаіць свеча. Калі хто ведае малітву «Ойча наш», то яе чытаюць услых. Успамінаюць, як некалі свеча «дапамагла»людзям»...

Але чаму менавіта свеча? Чаму яе шануюць? Нам здаецца, што тут хутчэй перавагу аддаюць не свечы, а агню, які заўсёды надзяляўся незвычайнай сілай, лічыўся сімвалам ачышчэння ад усялякіх нячыстых сіл.

«...На стале ў такі дзень стаялі самыя розныя стравы і прысмакі. Акрамя таго,

застолле вызначалася весялосцю. Песні спяваюцца самыя розныя. У апошні час, калі так мала прычын для весялосці, людзі выкарыстоўваюць любую магчымасть пабыць разам, паказаць свае здольнасці ў песнях, прыпеўках, танцах. Застолле працягваецца такім чынам гадзіны паўтары - дзве. Так надыходзіць час перанесці свечу да новых гаспадароў, у новы дом.

Усе ўжо ведаюць, да каго будуць пераносіць свечу, але гаспадыня пытае: «Першым разам, добрым часам, хто наладжваецца свечу Казанскую на наступны год браць?»

Новая гаспадыня адказвае: «Калі братчыкі не супраць і Бог дапаможа, то я буду браць».

Такое пытанне і адказ паўтараюцца тры разы.

Звычайна сямейная пара (не гаспадары) бяруць са стала свячу і іконку (абразы). Усе госці следам за гэтай парай 3 разы абыходзяць вакол стала, затым выходзяць з хаты. Госці ідуць услед за свячой (якая гарыць і стварае незвычайнае ўражанне, бо на двары ўжо добра сцямнела), усе на распеў вымаўляюць такія словы :

Госпадзі, памілуй, Госпадзі,памілуй

нас.

Новая гаспадыня абавязкова павінна пачаставаць братчыкаў. Затым вяселле працягваецца ў хаце і каля хаты былых гаспадароў.

Другі дзень абрада. Дзяленне хлеба.

На другі дзень былыя гаспадары ідуць у дом, куды была перанесена свяча. Яны нясуць з сабой бохан хлеба. Такі ж бохан ляжыць на стале ў новай гаспадыні. Гаспадыні разразаюць кожная свой бохан і абменьваюцца кавалкамі хлеба. Гэта робіцца ў знак таго, што людзі будуць дзяліцца не толькі багаццем, але

і горам, і радасцю. Песні ў гэты дзень не спяваюцца.

Дзень трэці. Завіванне вяноў.

На трэці дзень жыхары (асабліва моладзь) збіраліся на лузе за вёскай. Дзяўчаты плялі вяноў, спявалі песні. У гэты час гучала такая песня (але яна не была абавязковай):

Вы, кумушкі - галубушкі,

Сястрыцы мае,

Вы пайдзіце ў зялён сад гуляць,

Гукайце й мяне.

Вы будзеце кветы - краскі ірваць,

Сарвіце й мне.

Вы будзеце вяночкі віць,

Савіце і мне.

Вы будзеце на галоўку класці,

Ускладзіце й мне.

Вы будзеце на раку пускаці,

Пускайце й мой.

А ўсе вяночкі паверх пывуць,

А мой патануў.

А ўсе дружочкі з вайны ідуць,

А майго няма.

Пайду спрашу таварышаў

Адкуль дружка ждаць:

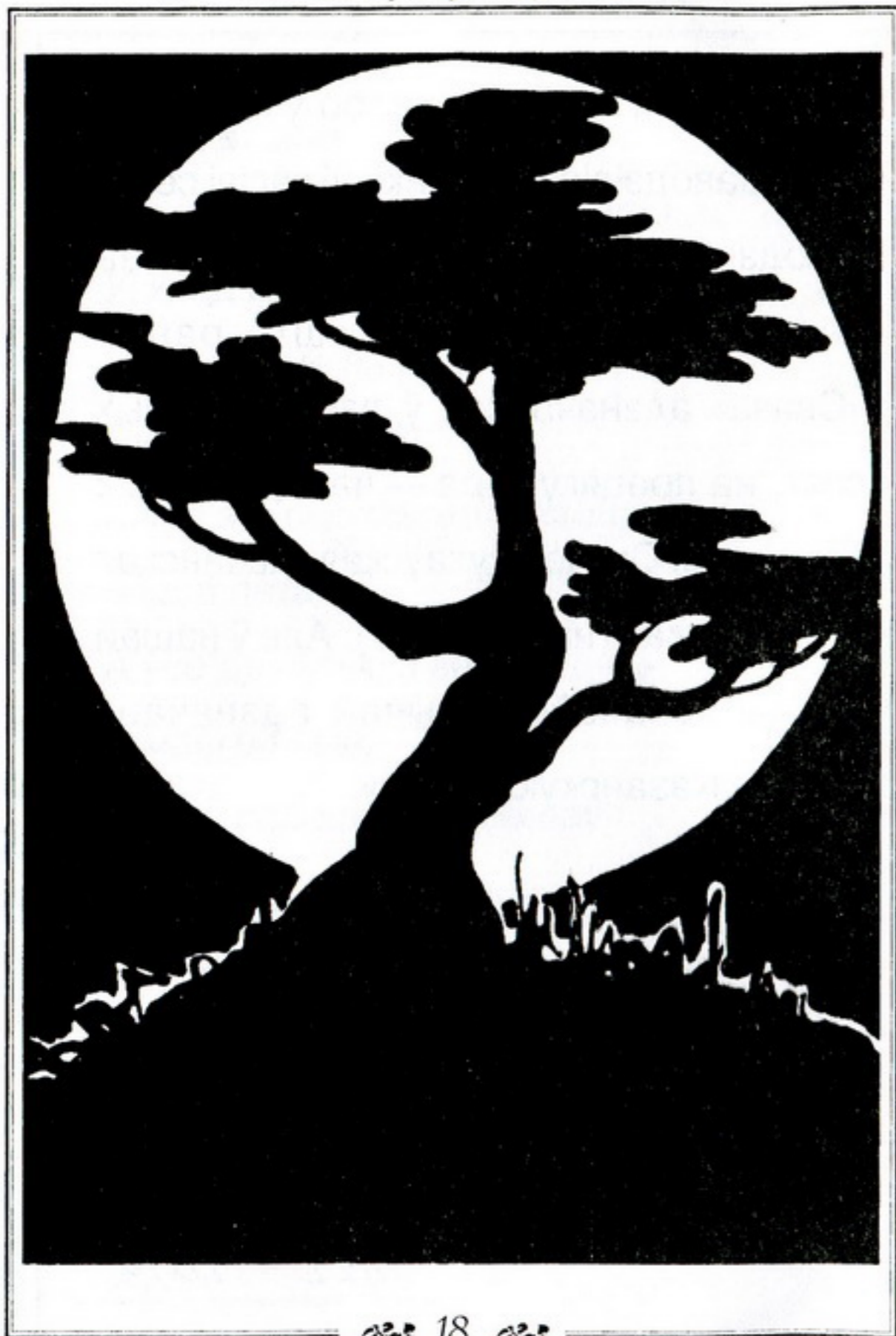
Ці з Кіева, ці з Піцера, ці з Масквы.

А ўсе дружкі з гасцінцамі,

А мой хоць бы так прыйшоў.

Трэба адзначыць, што не кожны раз

святкаваўся трэці дзень, бо ў гэты час ужо праводзіліся зажынкi, ці касілі сена, і людзям не было часу бавіць час за вёскаю. Трэба дадаць, што раней «Свяча» адзначалася ў дзень значных свят, на працягу года — чатыры разы: Юраўская Свяча, Духаўская, Казанская і Пакроўская (на Пакрыва). Але ў нашай вёсцы захаваўся звычай адзначаць толькі «Казанскую Свячу».

Прыпеўкі

Не стой мамачка у парозе,
А я ўжо ў цябе ў дарозе.
Падыдзі да мяне блізенька,
Пакланюся табе нізенька.

Касіца мая русая,
Нядзелю цябе часала
І нядзельку ўплятала.
За адзін вечарок прапіла,
За адну чарачку аддала.

Дзевачка, дзевачка,
Што б ты правалілася,
Адзін вечар пастаяла —
Усім пахвалілася.

Як гармошка заіграе,
Значыць трэба выхадзіць,
І самой павесяліцца,
І людзей павесяліць.

Я бывала запяю —
Чутна ў лясочку,
А цяпер я не пяю —
Няма галасочку.

Я бывала запяю —
Уся вёска задрыжыць,
А цяпер я не пяю —
Камень на сэрцы ляжыць.

Ой, падружка дарагая,
Я люблю як ты пяеш.
Ты майму бальному сэрцу
Хвалявацца не даеш.

Не хадзіце дзеўкі замуж,
Цяпер хлопцы — дуракі:
Прозяць хату і карову
І мукі на праснакі.

Мяне мілы праваджаў,
Пад палой гармонь трымаў.
Да каліткі правадзіў,
Заіграў — пайшоў адзін.

Галубую кохту мыла —
Галубілася вада,
Я такога палюбіла,
Што не бросіць нікагда.

Мяне мілы ізмяніў,
Я стаю і хахачу,
Калі хочаш, за ізмену,
Тры капейкі заплачу.

Не глядзіце на мяне,
Што прыгожы ножкі,
А мне мілы падарыў
Такія басаножкі.

Вецер вее, вецер вее,
Галінка калышацца.
Вы не верце дзеўкі хлопцам,
Пакуль не запішуцца.

Пакахала я яго,
Думала, што будзе мой,
Пакуль вужынаць схадзіла —
Пазнаёміўся з другой.

Я прыпевак многа знаю
І на курсах не была.
Развясёлую такую
Мяне мама радзіла.

Бульбу з'елі, бульбу з'елі
Каларадскія жукі.
І без бульбы пераб'емся,
Абы былі мужыкі.

Я іду па берагу —
Бераг асыпаецца.
Я бяззубага кахаю —
Бяззубы не кусаецца.

Мы прыпеўкі праспявалі,
Дарагая публіка.
Не трымайся за кішэні,
Не возьмем ні рубліка.

Учора была пагодчка,
Сёння хмара навісла.
Не выбера сабе хлопец дзеўкі
Па сваіх па мыслях.
Мыслі мае добрыя,
Падушкі плахія.

Паляцела галубачка ў
чыстае поле,
Звіла сабе гняздзечка,
Дзе вутка не ўе.

Чую-слышу праз людзей,
Што падлец смяецца:
Не смей, не смей, подлы сын,
Праз смех табе будзе
Са нашая любові нічога не будзе
Трасло жа цябе сёмай трасцай,
Яшчэ восьмай будзе.

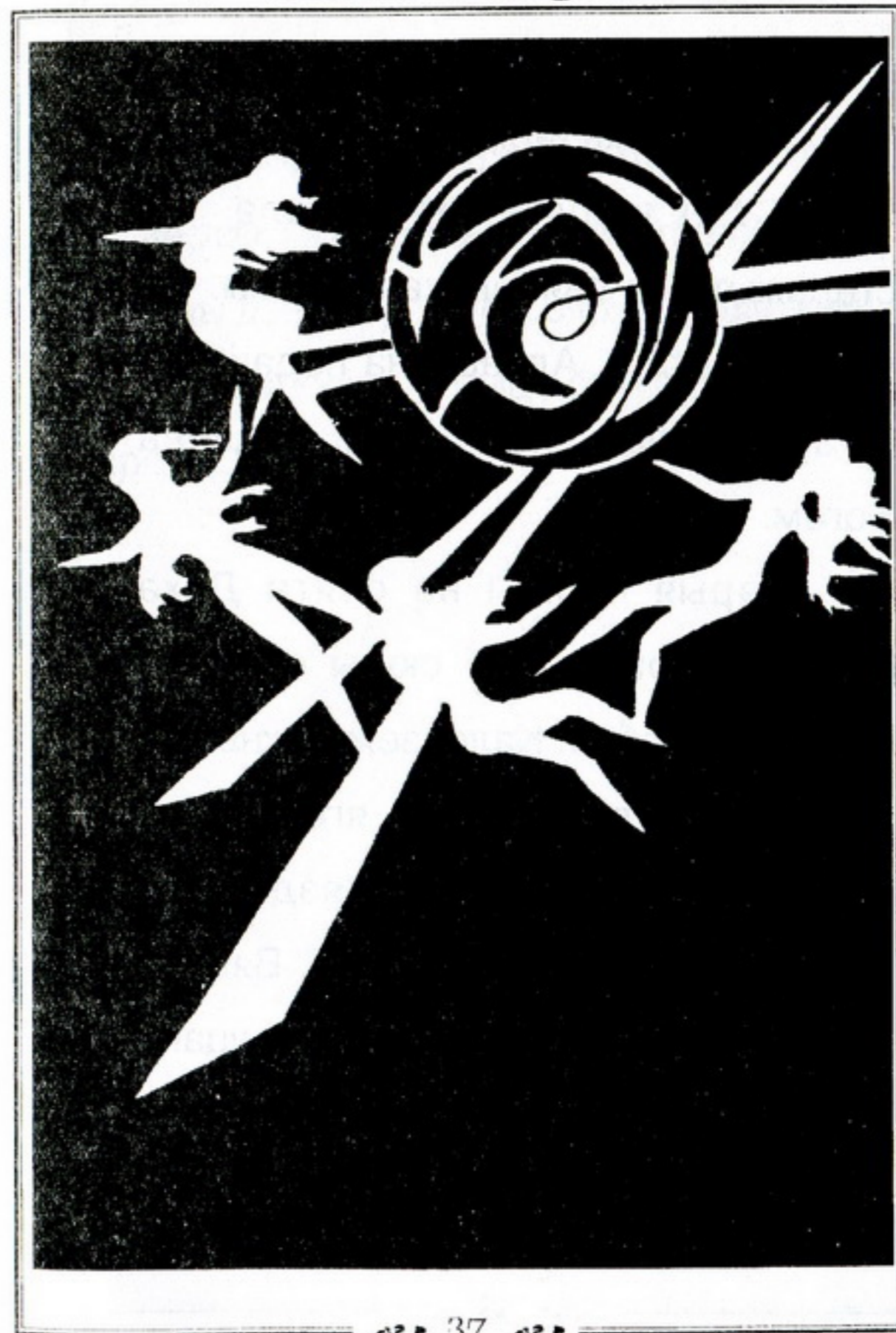
А ў лузе на дубку

А ў лузе на дубку,
Калыхала Маруся сына й дачку.
Калыхала ды плакала,
Пакуль яе рута-мята не завяла.
Не плач дзеўка, не плач красна,
Гадуй дзетачак — будзеш шчасна.
Будуць вятры павіваць,
Будуць дзетачак малых калыхаць.
Будуць птушкі прылятаць,
Будуць дзетачак малых забайляць.

СВЯТЫ КАЛОДЗЕЖ

Некалі стагодзяў таму на месцы, дзе зараз знаходзіцца вёска Прудок, быў драмучы лес, а побач з ім - вялікае возера. І прыехаў з мястэчка Крычаў багаты чалавек паглядзець мясціну. Вырасьлі ён зрабіць тут вадзяны млын.

Спачатку зрабіў грэблю, каб вада не ўцякала на вялікі луг, а потым і сам млын. Людзі тут малолі зерне, апрацоўвалі зямлю непадалёк. І калі хто ішоў да млына, у яго пыталіся куды ідзе, а ў адказ чулі: «Іду на пруд», што значыла - на млын. Вось ад гэтага і пайшла назва вёскі Прудок.

80-гадовая жыхарка вёскі Лукашенка Вера Лук'янаўна расказала аб старажытным святым калодзежы. Ён вельмі глыбокі. Адпаведна паданню ў ім зусім няма дна, бо так дадзена Богам.

У старыя часіны на свята Духа заўсёды прыязджаў сюды святар і служыў малебен. Калодзеж кожны год свяцілі, адтуль і пайшла яго назва - Святы. На гэтае свята з'язджаліся жыхары навакольных раёнаў. Вялікае гулянне заканчвалася песнямі, танцамі. І цяпер ў святым калодзежы вада, якая

гоніць розныя хваробы. Ва ўсялякім разе, так кажуць мясцовыя старажылы. Кожны дзень тут людзі бяруць ваду, каб быць здаровымі і жыць доўга, як нашы продкі.